

Inhoud

Woord vooraf	7
1 Inleiding	11
2 Bijbelse gegevens	22
3 Ontwikkeling van de theologie van de wedergeboorte	49
4 Gereformeerde theologie van de wedergeboorte <i>nu</i>	115
5 Nawoord	150
6 Preek over Johannes 3:7	151
Literatuur	161
Noten	165

Inleiding

Jezus Christus over bekering, geloof en wedergeboorte

Tijdens Christus' omwandeling op aarde heeft Hij de mensen aangesproken door Zijn prediking. Of Hij nu op de pleintjes van de dorpen van Galilea staat, of dat Hij door de straten van Jeruzalem gaat – overal weerklinkt Zijn verkondiging van het Koninkrijk van God en de oproep tot geloof en bekering. De evangelist Markus legt daar nadruk op aan het begin van zijn evangeliëbeschrijving: 'En nadat Johannes overgeleverd was, ging Jezus naar Galilea en predikte het Evangelie van het Koninkrijk van God, en Hij zei: De tijd is vervuld en het Koninkrijk van God is nabijgekomen; bekeer u en geloof het Evangelie' (Mark. 1:14-15).

We leren hierdoor dat in Jezus' prediking de komst van Gods Koninkrijk centraal staat. Tevens horen we dat Hij 'Jan en alleman' oproept om zich te bekeren tot de God van dat Koninkrijk en te geloven in de blijde boodschap daarvan. Voor Markus, en we mogen wel aannemen dat we achter deze evangelist de stem van de apostel Petrus horen, is dat de kern van de prediking van Christus.

We zien dus in de evangeliën dat Christus mensen roept tot dat Koninkrijk. Soms doet Hij dat door met Zijn prediking de menigte aan te spreken, zoals in de Bergrede (Matth. 5-7) en soms door iemand heel persoonlijk te roepen, zoals Levi de tollenaar (Luk. 5:27-32).

Daar zit een belangrijke les in: het gaat de Zoon van God om dat Koninkrijk en om het behoud van mensen. Dat behoud vindt plaats doordat iemand zich bekeert van het rijk van de duisternis en gelooft in Gods genade. Verloren mensen worden zo deelgenoot van het rijk van barmhartigheid, gerechtigheid, liefde en leven – het rijk dat eenmaal zal uitlopen op de nieuwe hemel en de nieuwe aarde.

Jezus Christus is gekomen om dat te verkondigen. Ook is Hij gekomen om de toegang te openen voor mensen die zelf geen toegang tot dat rijk hebben. Christus is de Weg en de Poort tot het hemelse rijk van Zijn Vader, door Zijn lijden en sterven aan het kruis en door Zijn opstanding. Daarom kan de verkondiging van Gods Koninkrijk doorgaan tot op deze dag en worden ook mensen van nu geroepen tot bekering en geloof.

Tijdens Zijn omwandeling op aarde gebeurde het eens dat in de nachtelijke uren iemand aan de deur van het logeeraadres van Jezus in Jeruzalem klopte. Degene die de deur zal hebben opengegaan, zal zich verwonderd hebben: een hoogwaardigheidsbekleder was gekomen, Nicodemus. De evangelist Johannes vertelt ons daarover (Joh. 3:1-21). Nicodemus was een schriftgeleerde, een farizeeër en een lid van het Sanhedrin (het Joodse Hoogerechtshof). Een man van aanzien, een leraar van Israël. Je zou kunnen zeggen dat hij een belangrijk theoloog was die tevens hoge maatschappelijke functies bekleedde. Hij komt 's nachts – waarschijnlijk uit angst voor de Joden – om met Jezus te praten.

Hij begint met een soort erkenning van Wie Jezus is. Maar de Heiland gaat daar niet op in. Die erkenning voldoet trouwens

ook niet. Hij komt met deze theoloog en hoogwaardigheidsbekleder gelijk tot een belangrijke zaak: ‘Voorwaar, voorwaar, Ik zeg u: Als iemand niet geboren wordt, kan hij het Koninkrijk van God niet zien’ (vs. 3). In het Grieks staat er *gennaoo anoothern*, dat letterlijk *van bovenaf geboren worden* betekent. Een mens heeft dus een geboorte van boven nodig, een geestelijke geboorte van Godswege. Anders kan hij het Koninkrijk van God niet zien, laat staan ingaan.

Opmerkelijk is dit. Op de straten van dorpen en steden wordt aan de mensen het Koninkrijk van God verkondigd, wat gepaard gaat met de oproep tot bekering en geloof. Tijdens een diepgaand gesprek met een theoloog in de nachtelijke uren gaat het echter over een diepe, wonderlijke zaak: een geboorte van boven. Anders kun je het Koninkrijk niet zien en niet ingaan. Jezus steekt met Nicodemus dieper af.

Wat leert Christus aan Nicodemus over wedergeboorte en wat kunnen wij daarvan leren?⁴ In een volgend hoofdstuk zullen we dat uitvoerig bespreken. Hier zien we dat er twee lagen in het onderwijs van Christus zijn. Een eerste, waarin blijkt dat Hij op straten en pleinen preekt over het Koninkrijk van God met de oproep tot bekering en geloof. En een tweede, waarin Hij dieper op de zaken ingaat als Hij spreekt over wedergeboorte van de mens. Dat laatste vindt plaats in een gesprek met een theoloog in stille nachtelijke uren.

Hier vinden we een belangrijke sleutel als het gaat over de wedergeboorte: de basis ligt bij de prediking van het Koninkrijk van God met de oproep tot bekering en geloof. Als we dieper afsteken, komen we bij de wedergeboorte. Dit boek is als een gesprek in stille nachtelijke uren om dieper op de heilsgheimen van Gods verlossende genade in te gaan. Het gaat niet om mysteriën van een andere orde, die vervreemdend of verwarrend zijn – toegankelijk voor slechts een diep ingevoerde enkeling.

Nee, we worden toegelaten in de schatkamers van Gods verlossende werk in een mens. Daarom geef ik aan het begin van dit boek een voorbeeld dat als leesbril voor het vervolg kan dienen.

Van de lichtschakelaar tot de elektriciteitscentrale

Wanneer iemand thuiskomt na een fijne avond op visite te zijn geweest, loopt hij door naar de slaapkamer waar het donker is. Met een bekende beweging tast hij naar de lichtknop aan de muur en zet de lamp aan. Het licht gaat schijnen in de duisternis. Tot zover is alles overzichtelijk. Dit zijn niet de meest ingewikkelde handelingen in ons bestaan.

Meestal denkt men er niet over na wat voor wonder van techniek achter die schakelaar zit. Door het huis lopen elektriciteitskabels en die vormen samen de huisinstallatie, met als knooppunt de meterkast. Die is weer verbonden met een elektrisch netwerk dat door de straten loopt en dat weer deel uitmaakt van een groter netwerk. We zien in gedachten grote hoogspanningsmasten die kilometers aan kabel dragen waarop hoge voltages staan. Uiteindelijk komen we bij de elektriciteitscentrales uit.

Ooit heb ik het voorrecht gehad om in de kerncentrale van Borssele een rondleiding te krijgen. Mijn begeleider leidde mij langs alle onderdelen van deze centrale tot en met het hart onder de kenmerkende koepel. Daar stond ik boven het bassin met het blauwe licht, boven de nucleaire installatie – een wonder van techniek. Ook was ik onder de indruk van de regelkamer met zijn talloze schermen en schakelaars. Het was een onvergetelijke ervaring. In alle opzichten ging het mijn pet te boven. Achter al deze zichtbare technische hoogstandjes zit het denkwerk van talloze technici en ingenieurs. Eindelijk komen we uit

bij de jarenlange beoefening van technische wetenschappen tot op het hoogste niveau. De weg van de eenvoudige schakelaar in de donkere slaapkamer tot de complexe infrastructuur van het elektriciteitsnetwerk is ongekend ingewikkeld. Gelukkig hoeven we dat allemaal niet te bevatten wanneer we behoefte hebben aan licht in de duisternis.

Maar stel eens voor dat er, bij het betreden van de slaapkamer, iemand voor de schakelaar blijkt te staan – wat natuurlijk een geweldige schrikreactie geeft. De persoon zegt: ‘U wilt het licht aandoen. Maar dat mag pas als u eerst kunt uitleggen hoe de huisinstallatie werkt en als u kunt vertellen hoe het elektriciteitsnetwerk functioneert – ja, tot en met de werking van de centrales toe, hetzij een kerncentrale, hetzij een conventionele centrale. Eerder mag u de schakelaar niet omzetten.’ Ik denk dat het in de meeste huizen ’s avonds na zonsondergang donker zou blijven.

Eenzijds is het dus maar goed dat we voor een contract bij een energieprovider niet eerst een proeve van elektrotechnische vakbekwaamheid hoeven af te leggen. Anderzijds is het ook goed om erover na te denken wat voor bijzonderheden zo’n elektriciteitsnetwerk behelst. Als je ingewikkelde zaken eenvoudig uitlegt, zijn de meeste mensen geïnteresseerd en vervolgens verwonderd over de techniek die leidt tot het licht in onze huizen. Wat er allemaal achter een eenvoudige lichtsakelaar zit!

Wat kan dit voorbeeld ons leren? Wanneer we gaan ontdekken hoe donker het eigenlijk is in ons leven door zonde en dood krijgen we behoefte aan het licht van vergeving, vrede, liefde en leven. In de kerk geloven en belijden we dat de duisternis van dit bestaan is gekomen door de zondeval in het paradijs. Het leven is gebroken en dat komt door onze zonde. Het is geen constructiefout van de Schepper. Door onze schuld zijn er schaduwen over ons bestaan gekomen, tot en met de duisternis van de

dood. Maar God de Vader heeft Zijn eigen Zoon gegeven, opdat eenieder die in Hem gelooft niet verloren zal gaan, maar het eeuwige leven zal hebben. Door Hem mag de prediking van het Koninkrijk van God uitgaan: er is vergeving en daardoor ontstaat een nieuwe toekomst van gerechtigheid, vrede, leven en liefde, met God en met elkaar. Daarom gaat de oproep uit tot bekering en geloof.

Als we die duisternis in ons eigen hart en leven ontdekken, dan moeten we de schakelaar van het geloof aanzetten. Dat is een eenvoudige beweging van vertrouwen en overgave die leidt tot licht in de duisternis. Licht van genade en vergeving, vrede en vreugde, vertroosting en verwachting. Geloven is niet een ingewikkelde handeling. Zo preekte Jezus Christus het op straten en pleinen: 'De tijd is vervuld en het Koninkrijk van God is nabijgekomen; bekeer u en geloof het Evangelie.'

Achter die geloofsschakelaar ligt echter een bijzonder netwerk van Gods genade. Het netwerk van de verlossing is gemaakt in het eeuwige welbehagen van God de Vader. De genadespanning komt voort uit het volbrachte werk van Jezus Christus en de kracht van Zijn opstanding. Het is de Heilige Geest Die deze dynamiek geleidt door het netwerk van de wereldwijde kerk tot in het hart van een mens – zodat de geloofsschakelaar wordt omgezet. Dan brandt het licht van het Evangelie in het hart.

Dit is de zaak waar het om gaat: wedergeboorte maakt deel uit van het genadenetwerk van de drie-enige God. Het is de aansluiting tussen de huisinstallatie van mijn hart en het allesomvattende genadenetwerk van God. Enerzijds wordt dat zichtbaar in de eenvoud van de geloofsschakelaar. Anderzijds mag er voor het wonder dat daarachter ligt aandacht zijn, om Hem daarvoor te loven en te danken. Het mag daarom ook nederig onderzocht worden, in heilige bewondering en als lofprijzing voor de Maker.

Het onderzoek daarnaar kan verricht worden op wetenschappelijk theologisch niveau, vooral in de systematische theologie. Maar dat moet doorvertaald worden naar het grondvlak van de kerk om in meer begrijpelijke taal de rijkdom ervan uit te leggen. In het eerste voorziet mijn proefschrift, in het tweede dit boek. Ik belijd dat het wonder van de wedergeboorte mijn pet te boven gaat, maar onder de pet mag ik wel erover nadenken.

Gereformeerde gezindte en wedergeboorte

Het genoemde voorbeeld kan ook iets duidelijk maken van hoe in de gereformeerde gezindte wordt omgegaan met het denken over de wedergeboorte. Ik geef toe: het is gevaarlijk om te generaliseren. Toch heb ik de indruk dat er binnen deze gezindte twee lijnen waarneembaar zijn ten aanzien van wedergeboorte in prediking en pastoraat.

De eerste lijn is die waarin nadruk wordt gelegd op bekering en geloof als daad en keuze. Men roept daartoe op en wijst op de verantwoordelijkheid van de hoorder. Daarbij zoekt men naar wegen om te komen tot het hart van de hoorder die deel uitmaakt van een postmoderne, seculiere cultuur en maatschappij. Dat is ook wat we horen in de prediking van Jezus Christus. Het wordt echter problematischer als daarin wedergeboorte niet of nauwelijks een rol speelt. Wedergeboorte staat voor het inwendige werk van de Heilige Geest in de mens dat nodig is om je te kunnen bekeren en te kunnen geloven. Daarin is het spanningsveld merkbaar tussen Gods werk in de mens en de verantwoordelijkheid van de mens. Maar in deze lijn wordt dat spanningsveld steeds meer vermeden.

Dat heeft vaak te maken met een huiver voor het denken over de wedergeboorte. Dat zou een verlamme doorwerking hebben

in prediking en pastoraat vanwege het passieve karakter ervan. Ondertussen verdwijnt daarmee een stuk diepgang die bijbels is. Zeker, de vraag hoe de actieve oproep tot geloof enerzijds en het verborgen werk van God in de mens anderzijds zich tot elkaar verhouden, is spannend en diepgaand. Maar het is de vraag of men het bijbelse gelijk aan zijn kant heeft, wanneer men de wedergeboorte uit prediking en pastoraat wegfiltert om het spanningsveld te vermijden. Dat kan leiden tot een verarming van het kerkelijke en geestelijke leven.

De tweede lijn is die waarin juist alle nadruk wordt gelegd op de wedergeboorte. De hoorder wordt bepaald bij de noodzaak van de wedergeboorte en de vruchten daarvan die zichtbaar worden in de praktijk van het geestelijke en dagelijkse leven. Maar een vrijmoedige oproep tot bekering en geloof, met een bijbelse nadruk op de menselijke verantwoordelijkheid, ontbreekt vaak. In de prediking die op deze lijn zit, is er terughoudendheid ontstaan ten aanzien van het welmenende aanbod van genade en de actieve oproep tot bekering en geloof. De nadruk wordt gelegd op het inwendige werk van God, waarbij de mens passief is. Ook deze lijn kan zich beroepen op de Schrift en het onderwijs van Jezus Christus. Maar waar de roepstem tot geloof en bekering ontbreekt, terwijl de wedergeboorte centraal wordt gesteld, heeft dat bij de meeste hoorders een verlamme uitwerking.

Het genoemde spanningsveld tussen enerzijds de actieve oproep tot geloof en bekering en anderzijds het verborgen werk van God in de mens wordt opgeheven door nadruk te leggen op de wedergeboorte. Dat lijkt geestelijk dieper te gaan maar kan verworden tot iets oppervlakkigs, omdat de hoorder er niet bij betrokken wordt. Het gevolg is hetzelfde als wat we bij de eerste lijn hebben geconstateerd: verarming van de praktijk van het kerkelijke en geestelijke leven.

In onze tijd lijken deze twee denklijnen als ijsschotsen steeds verder uit elkaar te drijven. Ze raken elkaar steeds minder, de aanhangers ervan verstaan elkaar steeds minder. En deze ontwikkeling drijft het 'kerkvolk' almaar verder uiteen. Hier ligt namelijk een bron van onzalige discussies. Beide lijnen hebben elementen die zich kunnen beroepen op Schrift en belijdenis. Maar de balans ontbreekt tussen het welmenende aanbod van genade en de vrijmoedige oproep tot geloof en bekering en het belijden van het wonder van het inwendige, vernieuwende werk van de Heilige Geest in de mens. En ondertussen raken we veel geestelijke rijkdommen van het Evangelie kwijt – aan beide zijden.

Een van de doelstellingen van dit boek is dat we tot het inzicht komen dat deze twee lijnen elkaar niet uitsluiten maar insluiten: ze horen bij elkaar, ze completeren elkaar. Het is een van de grote uitdagingen van de kerk in een postmoderne en seculiere cultuur en maatschappij om rijk het Evangelie van Gods Koninkrijk te verkondigen en vrij op te roepen tot geloof en bekering – en tegelijk in die verkondiging de diepgang te leggen dat God in mensenharten wonderen werkt die al het onze te boven gaan.

Actuele vragen

De centrale vraag in dit boek is daarom: hoe vertalen we het bijbelse spreken en het gereformeerde belijden over de wedergeboorte naar de actualiteit van kerk en cultuur in de 21e eeuw? Als men nadenkt over deze vraag, zal men al gauw concluderen dat het een omvangrijke vraag is. Daarom is het nodig dat we deze centrale vraag verdelen over een aantal deelvragen.

De eerste deelvraag is: hoe spreekt de Bijbel over wedergeboorte? Er zijn in het Oude en het Nieuwe Testament veel teksten die over wedergeboorte gaan of over zaken die daaraan verbonden zijn. Welk beeld schetst de Bijbel van wedergeboorte? En wat leren we daaruit voor prediking en pastoraat en voor het persoonlijke, bevindelijke leven? In hoofdstuk twee verkennen we het bijbelse getuigenis over de wedergeboorte.

De tweede deelvraag is: hoe spreekt het gereformeerde belijden over de wedergeboorte? De kerk van alle eeuwen en dus ook die van de Reformatie heeft zich belijdend uitgesproken over wat wedergeboorte is. Toch zien we in de loop van de tijd een aantal belangrijke ontwikkelingen in de visie op de wedergeboorte, die we moeten begrijpen om goed zicht te krijgen op de inhoud van de belijdenis en theologie van de wedergeboorte. In hoofdstuk drie zullen we de belangrijkste theologische ontwikkelingen schetsen.

De derde deelvraag is: op welke wijze kunnen we datgene wat we beschrijven in hoofdstuk twee en drie vertalen naar onze tijd, zowel in de kerk als in de cultuur? In hoofdstuk vier geven we een aanzet om dat wat we in de vorige hoofdstukken hebben gevonden te vertalen naar belangrijke en actuele thema's. Daarin behandelen we eerst de heilsorde, oftewel de geestelijke weg tot behoud. Daarna gaan we in op de plaats van de wedergeboorte in de kerk. Het gaat dan vooral over de heilige doop, de prediking en het pastoraat. Vervolgens staan we stil bij wat we verstaan onder de persoonlijke vernieuwing van hart en leven. Ook geven we aandacht aan de relatie tussen wedergeboorte en eschatologie (de leer van de laatste dingen) – een onderbelicht, maar belangrijk thema. Ten slotte gaan we in op de verhouding tussen het werk van de Heilige Geest in de wedergeboorte en onze psychologische ervaringen. In het verlengde van dit onderwerp geven we ook aandacht aan de verhouding tussen wedergeboorte en de (in onze tijd zo populaire) neuropsychologie.

Op deze manier kunnen we het bijbelse getuigenis en het belijden van de kerk actualiseren voor onze tijd. Hopelijk zal dit boek enig inzicht verschaffen in de rijkdom van het onderwerp wedergeboorte en veel pastorale vragen beantwoorden. Dan kan het onderwerp wedergeboorte de plaats in het kerkelijke en persoonlijke leven krijgen die het nodig heeft.

Gespreksvragen

1. Wat zegt het u dat Jezus Christus vrijmoedig het Koninkrijk van God verkondigt met de oproep tot geloof en bekering?
2. Wat zegt het u dat Jezus Christus met Nicodemus een diepgaand gesprek voert over de wedergeboorte?
3. Wat blijft u bij van het voorbeeld van de lichtknop tot de elektriciteitscentrale?
4. Herkent u binnen de gereformeerde gezindte de twee geschetste lijnen in prediking en pastoraat, als het gaat over de verhouding tussen enerzijds de oproep tot geloof en bekering en anderzijds het belijden van de wedergeboorte?
5. Welke vragen hebt u zelf ten aanzien van het onderwerp wedergeboorte en in welke hoofdstukken denkt u antwoorden te kunnen vinden?